

Inhoud

Duitslandbeelden	11
De Duitse kuil is eigenlijk een Nederlandse dijk	11
Moffen, Krauts, Boches, Piefkes	13
De angst voor Duitsland sinds 1864	17
De anti-Duitse reflex na 1945	21
Het Clingendael-onderzoek: de anti-Duitse reflex ter discussie gesteld (1993)	25
Het kleine-burencomplex	32
Integratie van Duitsers in Nederland	35
De teloorgang van de anti-Duitse reflex	37
Typisch Duits voor Nederlanders	39
Typisch Duits voor Duitsers	41
Nederlandbeelden	46
Het zelfbeeld van de Nederlanders	46
Nederlandbeelden van Duitsers	50
De Nederlands-Duitse grens als erotische grens	52
Het Nederlandbeeld van hoogopgeleide Duitsers in Nederland	54
Nederlanders in 1980	56
Nederlanders in 1990	57
Nederlanders in 1995 na het artikel van <i>Der Spiegel</i>	58
Nederlandbeelden na 2000	62

Verschillende beelden	66
Interculturele verschillen zijn in boter gebeiteld	66
Grappen over Nederlanders en Duitsers	70
Voetbal en de normalisering van de Nederlands-Duitse betrekkingen	74
Het trauma van 1974	75
Het EK '88 en de euforie	80
Het WK 2002 in Seoul en Tokyo	84
Het EK 2004 in Portugal	86
Historische ontwikkelingen in Nederland	92
Inleiding	92
Holland	94
Ontginning door vrije boeren (900-1200)	94
Vrije steden (1200)	97
De Opstand (1568)	99
Godsdienstvrijheid	100
De Republiek der Verenigde Nederlanden (1588-1795)	104
Overlegsamenleving	106
Regentendom versus Oranjehuis	110
Het Huis van Oranje	112
Het 'Wilhelmus'	117
De bijbelgordel	119
Katholieken	121
Nederland en de Tweede Wereldoorlog	123
Verzet en aanpassing	124
De verzetsmythe ontmaskerd	127
Verwerking van het verleden: 'goed' en 'fout'	128
Annexatie en teruggave van Duitse gebieden na 1945	130
Herdenkingsrituelen	132
De verzuiling	133
Poldermodel of stroperige staat (1982-2001)	134
Het Nederlandse 'annus horribilis' 2002	137
De moord op Theo van Gogh	143

Allochtonen en naturalisatie	146
De keerzijde van het poldermodel	149
Historische ontwikkelingen in Duitsland	151
Het Karolingische Rijk (800)	151
Het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie (962-1806)	152
Duitsland en zijn feodale karakter	154
Duitsland als slagveld van Europa	156
Pruisen (1576-1866)	160
Het Duitse Keizerrijk (1871-1918)	164
De Republiek van Weimar (1918-1933)	168
Duitsland en de Tweede Wereldoorlog	171
Verzet in Duitsland	172
Veteranencultuur	173
Duitsers als slachtoffers	175
Herdenken in Duitsland	177
De Bondsrepubliek Duitsland	179
De '68'ers	182
De DDR	184
De nieuwe Bondsrepubliek (1990)	191
Wessi's en Ossi's	194
Het Duitse volkslied	197
De Berlijnse republiek (september 1999)	198
Taal	201
Herkomst van het woord Duits	201
Hoog-Duits en Neder-Duits	202
Nederlands	208
Duitse invloeden op het Nederlands	216
Nederlandse invloeden op het Duits	221
Overeenkomsten tussen Nederlands en Duits	223
<i>Schwere Wörter</i>	229
Deutsche Sprache schwere Sprache?	232
Verschillen in uitspraak: allegro-legato en staccato	233

Beeldtaal en grammaticale taal	236
Genitale en anale scheldtaal	240
Understatement en overstatement	243
Je moerstaal en wetenschappelijk jargon	245
Gebarentaal	248
Spellingswijziging en Rechtschreibreform	249
Literatuur	254
Teruglopende kennis van het Duits	259
Kennis van het Nederlands in Duitsland	269
Mentaliteitsverschillen	271
Discussiëren en ruziemaken	271
‘Ja, maar’ en ‘Nee, want’	274
Pragmatisme en idealisme	276
Dilettanten en warhoofden	283
Beleidsdiscussies en beleidsbesluiten	284
Teamwork en hiërarchie	286
Bemoeizucht en volgzaamheid	289
Wonen in Duitsland en werken in Nederland	292
Solliciteren	294
Deeltijd- en voltijdwerk	295
Pensioen en Rente	296
Omgangsvormen	297
Tutoyeren/vousvoyeren en ‘duzen/siezen’	297
Gewoonheidscultus en statusdenken	306
Kusjes en handenschudden	308
Verschillen in rechtscultuur	310
Fietsers en de wet	315
Opportuniteits- en legaliteitsbeginsel	319
Drugs en Drogen	322
Euthanasie en Sterbehilfe	324
Huisartsen en specialisten	328
Ziekenhuizen met en zonder wachtlijsten	329
Uitzieken en krankfeiern	330
EHBO-trommel en apothekerskast	331

Verloskundigen en gynaecologen	332
Overspannen en Kreislaufstörung	335
Eten	336
Prakken en prikken	336
Thee en een koekje en Kaffee und Kuchen	342
Opvoeding en onderwijs	346
Duitse humor?	359
Geraadpleegde literatuur	363
Interessante websites	376

Duitslandbeelden

De Duitse kuil is eigenlijk een Nederlandse dijk

Typisch Duits vinden Nederlanders de Duitse kuilen. Het graven van kuilen op het strand wordt de Duitsers door de bewoners van vrijwel al hun buurlanden verweten. Het wordt geassocieerd met bezetten en met territoriumdrift. De Duitse kuil wordt door Nederlanders ook wel aangeduid als ‘mini-Atlantikwall’. De verklaring voor de kuilen is een andere. De eerste Duitse strandstoel werd in 1877 door de keizerlijke hofstoelenmaker Wilhelm Bartelmann voor een reumapatiënt ontworpen en hij stond in Warnemünde, een badplaats aan de Oostzee bij Rostock. De nieuwe strandstoel was betrekkelijk eenvoudig te verplaatsen en een grote verbetering ten opzichte van de tot dan toe gebruikelijke badhokjes, zware gevaartes op wielen, die door paarden naar hun plek werden gesleept, niet te ver van zee, maar ook niet te dichtbij. Om de stoel tegen het water te beschermen en zelf uit de wind te blijven, wierp de Duitse badgast een zeewering rondom zijn strandstoel op. Hij groef geen kuil vanuit een vermeende obsessieve, ingeschapen levensbehoefte, maar een uiterst functioneel zandkasteel, de Strandburg of Sandburg.

Inmiddels gaat iedereen met vakantie en Duitsers zijn traditioneel Strandburgen blijven graven voor de strand- en ligstoelen, die ze huren voor de duur van hun vakantie. Daardoor zien sommige Duitse stranden er in het hoogseizoen vanuit de lucht uit als een kleurig maanlandschap. Maar de badgasten op het strand zien louter zandkastelen en ze zorgen er met vlaggen, schelpen en andere op het strand gevonden versieringen voor dat ze hun strandstoel terug kunnen vinden. Aan de Noord-Duitse stranden staan

er zo'n 70 000. Het Noordzeetype is hoekig en ruw, het Oostzeetype vertoont rondingen. De klassieke modellen zijn wit of ivoorkleurig en bieden plaats aan twee personen. Er zijn ook gezinstoelen voor drie personen. Tegenwoordig worden ze vrijwel alleen nog van kunststof gemaakt. Het is geen exportproduct geworden, want in het buitenland is er vrijwel geen interesse voor de strandstoel. In Duitsland worden wedstrijden gehouden in wie er het langst in een strandstoel kan zitten.

Op het Duitse Waddeneiland Langeoog heeft het massatoerisme onlangs tot strenge voorschriften voor de bouw van Strandburgen geleid: ze mogen niet hoger zijn dan vijftig centimeter en niet meer dan vijf meter doorsnee hebben. Op de Noordzee-eilanden Westerland, Sylt en Sierksdorf mogen om ecologische en economische redenen en uit het oogpunt van de kustbescherming geen Strandburgen meer worden gebouwd. Het zand kan gemakkelijker worden weggespoeld en er kan gebrek aan zand ontstaan. Er worden ook commerciële argumenten aangevoerd, want als iedereen een Strandburg bouwt, krijgen de uitbaters van het strand problemen met de verhuur van strand- en zonneschermen.

De Duitse kunsthistoricus Harald Kimpel geeft een aantal verklaringen voor de bouw van Strandburgen: men kan afstand houden en net als thuis over de muur heen een praatje met elkaar maken. Men kan er de verveling mee verdrijven en ook in vakantietijd aan het eigen arbeidsethos toegeven. Wind, golven en jaloerse buren zorgen ervoor dat men voortdurend aan het werk moet blijven. Als Nederlanders niet zo zuinig waren, zou de Strandburg als zeevering typisch Nederlands hebben kunnen zijn, want de Strandburg is eigenlijk een soort dijk. Maar Nederlanders geven in hun vakantie toch iets meer toe aan een zuidelijk dolce far niente en ze kijken wel uit om een strandstoel te huren voor de duur van hun vakantie. Nederlanders gaan niet naar het strand als het regent en geven geen geld uit voor iets waarvan ze geen gebruik kunnen maken. Daarom worden in Nederland de stranden niet ontsierd door kuilen, maar door ontelbare, zelf meegebrachte of spilziek gehuurde strandschermen of reuzenparasols. Aan Nederlandse stranden zullen Nederlanders nooit een grote kuil graven

om in te gaan zitten, uit angst dat ze in dat geval door de andere Nederlanders voor Duitsers zullen worden versleten.

In de zomer van 2000 kwam een achttienjarige Duitser om het leven toen hij aan het strand van het Zeeuwse Oostkapelle een kuil aan het graven was en onder het zand bedolven raakte. Dit was voor Nederlandse kranten voorpaginanieuws. Maar er was een misverstand in het spel: Nederlanders denken bij de combinatie Duitser-kuil aan de Duitse Strandburg. Het drama was dat de jonge Duitser een echte kuil groef, een zo diep mogelijk gat, in die zomer een strandrage in Duitsland om je naam in het *Guinness Book of Records* vermeld te krijgen.

‘En je weet zeker dat ze dit hier niet verkeerd zullen begrijpen?’

‘Natuurlijk niet! Zoveel humor hebben zelfs die kaaskoppen.’

DIT STUK STRAND IS DUIJS BEZET!

Heiko Sakuri, 1998.

Moffen, Krauts, Boches, Piefkes

Al voor de opstand tegen de Spaanse Habsburgers in de zestiende eeuw trokken de Nederlanden door hun economische voorspoed

talloze vreemdelingen aan. In de Gouden Eeuw oefenden de geloofs- en gewetensvrijheid in de Republiek der Verenigde Nederlanden extra aantrekkingskracht uit. Halverwege de zeventiende eeuw was de helft van de bevolking van Amsterdam uit het buitenland afkomstig en werd meer dan de helft van de huwelijken in de stad gesloten tussen partners die niet in Amsterdam waren geboren. Er heerste in de Republiek een groot tekort aan arbeidskrachten en de lonen lagen hoger dan elders in Europa (een arbeider in Amsterdam verdiende in 1650 drie keer zoveel als een arbeider in Keulen). Door de rampzalige Dertigjarige Oorlog op Duits grondgebied en de economische neergang in de zeventiende en achttiende eeuw zochten veel Duitsers werk in Nederland. Ze vonden dit op de scheepswerven, in de walvisvaart, in de binnenvaart, bij de Verenigde Oost-Indische Compagnie, als landarbeider of als huursoldaat. De voc telde tot haar opheffing in 1806 zo'n miljoen werknemers van wie bijna de helft Duitstalig was. De historica Marlou Schrover schrijft dat van de buiten Nederland geboren buitenlanders in de tweede helft van de negentiende eeuw zestig procent Duits was.

De Nederlanders hebben zich altijd superieur gevoeld aan de Duitse armoedzaaiers over de grens. Daarmee was het gedaan, toen Duitsland in 1871 een keizerrijk werd. De spotnaam mof dateert uit de zestiende eeuw en is afkomstig van het Neder-Duitse woord Muffe, dat knorrepot betekent. Ook in het gebied rond Bazel, in Noord-Zwitserland, worden Duitsers Möffe genoemd. Moffelen (Hoog-Duits: *muffeln*) betekende in het Middel-Nederlands ook wel mopperen, knorren, brommen, onverstaanbaar praten. Negatieve omschrijvingen van buurvolken hebben vaak met hun onverstaanbaarheid of het verkeerde eten te maken. Men vond moffen lomp, onbehouwen, stijf en houterig en in de zeeprovincie Holland werd de term mof aanvankelijk gebruikt voor werkvolk dat ten oosten van de IJssel woonde. Die bovenlanders – Gelderlanders en Overijsselaars – konden worden herkend aan de andere taal die ze spraken, een vorm van Neder-Duits die sterk verwant was aan het in Noord-Duitsland gesproken Nordniederdeutsch.

Na de eenwording van de Republiek in de zeventiende eeuw ging de term mof geleidelijk over op niet-ingezetenen, op Westfalingen en andere Duitsers.

Dat de Duitsers in die tijd niet hoog stonden aangeschreven, blijkt ook wel uit de talloze moffenkluchten die in de zeventiende eeuw werden geschreven en in Amsterdam speelden. Duitsers die als turfsteker in Drente werkten, werden turfmoffen genoemd. Veel Duitse immigranten werkten als bakker en men zei over hun brood: ‘t Lekkerst roggebrood wat je eet, is gekneet met moffenzweet.’ In de memoires van de Duitse schrijver A.H. Hoffmann von Fallersleben staat dat Bilderdijk tegen hem zei: ‘Ook al ben je een mof, je bent toch een aardige kerel.’ Nog steeds worden Duitsers in Nederland moffen genoemd. Een Duitser die in Nederland zijn auto verkeerd parkeert of iets doet wat negatief opvalt, is een ‘rotmof’.

Door de eeuwen heen zijn in Nederland nog andere min of meer denigrerende benamingen aan Duitsers gegeven. De Duitse oogstarbeiders die van de zeventiende tot diep in de negentiende eeuw in Nederland rondtrokken, heetten hannekemaaiers. Ze kwamen vooral uit Westfalen, de Eifel en de Hunsrück. Een hannes (van de Duitse naam Johannes) is in het Nederlands nog steeds een lummel of een sul. Duitsers werden in die tijd ook wel ‘knoeten’ (lompe vlegels) genoemd of ‘poepen’ (misschien afkomstig van Bube = schurk, boer). Men beschouwde ze als ongemanierd en vond dat ze stonken.

Ook in andere landen worden kleinere benamingen voor Duitsers gebezigd. In het Angelsaksische taalgebied: Jerries (Jerry dateert uit de Eerste Wereldoorlog en is een verbastering van German die goed aansloot bij oudere betekenissen van jerry, dat in het Engelse slang onder meer ‘pispot’ betekent), Krauts en Huns. Toen keizer Wilhelm II in 1900 Duitse troepen naar China stuurde om in de Bokseroorlog te vechten, hield hij een rede en zei: ‘Er wordt geen pardon gegeven en er worden geen gevangenen gemaakt. Zoals duizend jaar geleden de Hunnen onder koning Attila naam maakten [...], zo zal geen Chinees het ooit nog wagen een Duitser scheel aan te kijken.’ Die ‘Hunnenrede’ leidde in Engeland tot de spotnaam The Huns. In Frankrijk heten Duitsers wel